

BENDROJO UGDYMO AKTUALIJOS

Gyvenimo įgūdžių ugdymo ir ugdymo karjerai sąsaja: bendrojo lavinimo kontekstas

Vida Gudžinskienė

Profesorė daktarė
Mykolo Romerio universiteto
Socialinės politikos fakulteto
Socialinio darbo katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Tel. (8 5) 271 4716
El. paštas: vida.gudzinskiene@mruni.eu

Asta Railienė

Daktarė
Mykolo Romerio universiteto
Socialinės politikos fakulteto
Socialinio darbo katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Tel. (8 5) 271 4716
El. paštas: asta.railiene@mruni.eu

Straipsnyje analizuojama gyvenimo įgūdžių ugdymo ir ugdymo karjerai sąsaja bendrojo lavinimo mokyklos kontekste. Analizė atliekama remiantis ugdymo realybės nagrinėjimo principais ir ugdymo lygmenų teorija bei jos taikymu konkrečių ugdymo reiškinių analizei. Straipsnyje pateikiama gyvenimo įgūdžių ir ugdymo karjerai sampratos analizė, apibūdinamos karjeros kompetencijos, analizuojama gyvenimo įgūdžių ugdymo ir ugdymo karjerai sąsajos ypatumai ir ugdymo prielaidos bendrojo lavinimo mokyklose.

Pagrindiniai žodžiai: gyvenimo įgūdžiai, karjeros kompetencijos, ugdymas karjerai, bendrojo lavinimo mokykla.

Įvadas

Vienas iš svarbiausių Lietuvos švietimo siekių – padėti asmeniui ir visuomenei atsakyti į esminius dabarties iššūkius, taip pat kuo plačiau pasinaudoti atsiveriančiomis galimybėmis. Žinių visuomenės sąlygomis kiekvienas žmogus turi išmokti prisitaikyti prie rinkos pokyčių, pasirinkti perspektyvią, individualius ir visuomenės poreikius atitinkančią profesiją. Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 nuostatoje pabrėžiama, kad siekiant užtikrinti švietimo plėtotės veiksmingumą mokyklos atveriamos darbo rinkai, plėtojamos socialinės ir kultūrinės funkcijos, taip pat

diegiama ugdymo karjerai sistema. Parngti ir patvirtinti strateginiai dokumentai: Europos Tarybos rezoliucija dėl visą gyvenimą prieinamo orientavimo (2007), Nacionalinė Lisabonos strategijos įgyvendinimo programa (2005), Profesinio orientavimo strategija ir planas (2003) numato karjeros projektavimo, tarp jų ir ugdymo karjerai paslaugas kaupti taip, kad jos prisidėtų prie visą gyvenimą trunkančių mokymosi ir karjeros kompetencijų ugdymo, integruoto į mokymo ir studijų programas. Švietimo ir ugdymo institucijose įgyvendinamos gyvenimo įgūdžių ugdymo programos, kurių tikslas – padėti besimokantie-

siems prisitaikyti visuomenėje ir elgtis pozityviai, veiksmingai susidoroti su kasdienio gyvenimo poreikiais ir problemomis.

Gyvenimo įgūdžių ir karjeros kompetencijų ugdymąsi nagrinėja daugelis mokslininkų: J. Vyšniauskytė-Rimkienė (2007) atskleidė moksleivių socialinės kompetencijos ugdymo galimybes, A. Sokolova, V. Stanišauskienė (2007) analizavo profesinio orientavimo sistemos Lietuvoje teorines ir politines prielaidas, V. Gudžinskienė (2011) atskleidė konstruktyvizmo ištakas Lietuvoje ugdant socialinius įgūdžius, A. Railienė, V. Gudžinskienė (2012) – socialinių įgūdžių ir karjeros kompetencijų ugdymą vaikų dienos centruose ir kt. Pažymėtina, kad mokslininkai atsietai analizuoja gyvenimo įgūdžius ir karjeros kompetencijas, jų atlikti tyrimai parodo socialinių įgūdžių ir karjeros kompetencijų ugdymosi raišką, prielaidas, galimybes, tačiau pasigendama darbų, analizuojančių gyvenimo įgūdžių ir karjeros kompetencijų sąsają. Todėl šiame straipsnyje atskleidžiama ir teoriškai pagrindžiama gyvenimo įgūdžių ir karjeros kompetencijų sąsaja.

Tyrimo **objektu** pasirinkus gyvenimo įgūdžių ugdymo ir ugdymo karjerai sąsają, keliamas **tikslas** – atskleisti ugdymo karjerai ir gyvenimo įgūdžių ugdymo sąsajos ypatumus bendrojo lavinimo mokykloje.

Tikslui pasiekti išskelti **uždaviniai**:

1. Atskleisti gyvenimo įgūdžių ir ugdymo karjerai apibrėžtis.
2. Išnagrinėti ugdymo karjerai ir gyvenimo įgūdžių ugdymo teises normatyvines prielaidas.
3. Aptarti ugdymą karjerai ir gyvenimo įgūdžių ugdymą bendrojo ugdymo požiūriu.

Tyrimo **metodai** – mokslinės, metodinės literatūros analizė: metaanalizė, lygi-

nimas, apibendrinimas ir duomenų interpretavimas. Ugdymo karjerai ir gyvenimo įgūdžių ugdymo sąsajos bendrojo lavinimo mokykloje analizė atlikta remiantis ugdymo realybės nagrinėjimo principais ir ugdymo lygmenų teorija (Bitinas, 2000) bei jos taikymu konkrečių ugdymo reiškinų analizei. Ugdymo karjerai ir gyvenimo įgūdžių ugdymo sąsaja straipsnyje analizuojama *societarinio lygmeniu*, pabrėžiant teisinį normatyvinį gyvenimo įgūdžių ir ugdymo karjerai kontekstą, *instituciniu ir interpersonaliniu lygmenimis*, pažymint ugdymo karjerai ir gyvenimo įgūdžių ugdymą bendrojo ugdymo kontekste.

Gyvenimo įgūdžių ir ugdymo karjerai apibrėžtys

Gyvenimo įgūdžiai apibūdinami kaip gebėjimas prisitaikyti visuomenėje ir elgtis pozityviai, individų gebėjimas veiksmingai susidoroti su kasdienio gyvenimo poreikiais ir problemomis. Tai tokie gebėjimai, kurie jauniems žmonėms padeda išlaikyti psichinę sveikatą ir pasitikėjimą savo jėgomis, kai susiduria su gyvenimo realijomis. (Socialinių įgūdžių ugdymo programa, 2004) Gyvenimo įgūdžiai taip pat apibūdinami kaip bendrieji gebėjimai. Gyvenimo įgūdžiai – asmens gebėjimas patenkinti savo kasdienio gyvenimo poreikius ir įveikti problemas. Asmeninio ir socialinio vystymosi procese suvokiamas individo ir visuomenės vaidmuo, slopinantis ar skatinantis asmeninę ir socialinę žmogaus raidą. Vadinas, gyvenimo įgūdžius galima apibrėžti kaip asmenines savybes, kurios padeda individui priimti racionalius sprendimus, kritiškai mąstyti, pozityviai bendrauti ir bendradarbiauti su aplinka, demokratine visuomene.

Pažymėtina, kad sudedamoji gyvenimo įgūdžių dalis yra *socialiniai* įgūdžiai, kurie apibūdinami kaip gebėjimas adaptyviai ir adekvačiai elgtis, kaip socialinio bendravimo patirtis ir asmeninių savybių kompleksas, įgalinantis bendrauti su kitais žmonėmis (Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 1996; Gudžinskienė, 2011). Apibrėžiant socialinius įgūdžius pabrėžtina, kad tai socialinio elgesio forma, verbalinio ir neverbalinio elgesio seka, kuria siekiama geresnių tarpusavio santykių ir efektyvesnės sąveikos (Girdzijauskienė, Šimelionienė, 1996; Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas, 2009). Socialiniai įgūdžiai moksliniuose tyrimuose grupuojami į esminius socialinius įgūdžius, kurie stiprina sveikatą ir gerovę (pvz., sprendimų priėmimas, kūrybiškas mąstymas, efektyvus bendravimas), ir situacinius socialinius įgūdžius (pvz., pasipriešinimas bendraamžių spaudimui). (Gambrill, 1995; Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 1996; Gudžinskienė, 2011). Individas, išsiugdęs socialinius įgūdžius, geba prisitaikyti prie nepastovios, nuolat kintamos socialinės aplinkos, pasirinkti sveiką gyvenimo būdą, kūrybiškai bendrauti ir efektyviai spręsti konfliktus, bendradarbiaujant siekti bendrų visuomeninių tikslų. Socialiniai įgūdžiai yra įprastas, tiesiog automatizuotas gebėjimas adaptyviai ir adekvačiai elgtis (Argyle, 1996; Lekavičienė, 2000; Samašonok, Žukauskienė, 2004).

Dažnai šalia socialinių įgūdžių sąvokos pateikiamas socialinės kompetencijos terminas. Tai nepriklausomi, ne sinonimai, nors ir susiję konstruktai. Plačiai *socialinė kompetencija* apibrėžiama kaip gebėjimas susidoroti su visuomeninio gyvenimo reikalavimais. Tai žmogaus socialiniai, emociniai ir pažintiniai įgūdžiai ir gebėjimai, kurie būtini norint susidoroti su pareigo-

mis, būdingomis konkrečiam jo gyvenimo etapui. Tai visapusiškas socialinio elgesio efektyvumas, gebėjimas išspręsti kylančias problemas ir prisitaikyti prie kintamos aplinkos sąlygų. Socialiniai įgūdžiai – socialinės kompetencijos komponentas (Ogbu, 1981; Elliot, Gresham, 1987; Merrell K. W. 2001; Duck, 1998; Goleman, 1995). Analizuojant vaikų socialinę kompetenciją pabrėžtini tokie socialiniai įgūdžiai, kaip antai problemų sprendimas, sprendimų priėmimas, empatija, streso įveikimas ir kt. (Barason, 1981; Bulotaitė ir kt., 1996; Rimkienė, Kardelis, 2004; Rimkienė, 2007). Kaip elgesio būdai, būdingi socialiai kompetentingam individui, išskirtini gebėjimai atsisakyti, reaguoti į kritiką, reikšti prieštaravimus, nepertraukinėti kalbančiojo, atsiprašyti, užmegzti kontaktą, palaikyti kontaktą, paprašyti paslaugos, sakyti komplimentus, reikšti jausmus, suprasti kitų emocinę būseną (Gambrill, 1995; Ilgiuvienė, 2003; Kašalynienė, 2007). R. McFall (1982) teigimu, *socialiniai įgūdžiai* yra specifinis elgesys, pagal kurį individas įvykdo iškeltą užduotį, o *socialinė kompetencija* yra vertinamasis arba apibendrinamasis terminas, suformuluojamas remiantis išvadomis ar įvertinimu, kad individas užduotį įvykdė adekvačiai. Tokie vertinimai paprastai formuluojami remiantis aplinkinių (pvz., tėvų, mokytojų ar tos pačios socialinės / amžiaus grupės) nuomone ar lyginant su konkrečiais kriterijais arba normatyvine grupe.

Taigi gyvenimo įgūdžiai – asmeninės ir socialinės kompetencijos apraiška, t. y. jie padeda veiksmingai veikti tam tikromis situacijomis. Vaikui augant, perimant aplinkos dėsnius ir sąveikaujant su kitais, lavėja socialiniai jo įgūdžiai ir didėja asmeninė ir socialinė kompetencija.

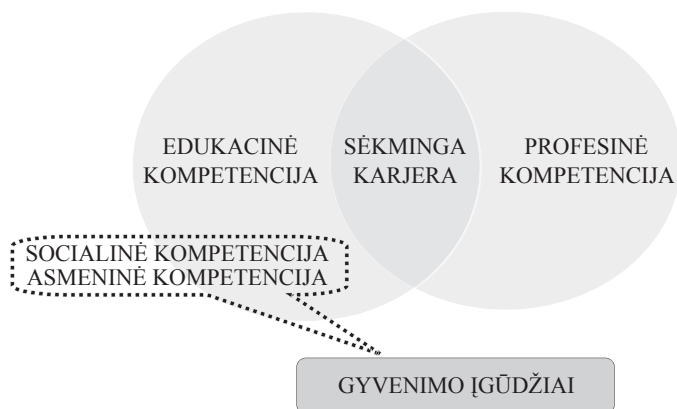
Ugdymas karjerai apibrėžiamas kaip sistemingas ir kryptingas procesas, kuriuo mokiniui padedama pasirinkti profesiją ir įgyti karjeros kompetencijas. Tai bendros sistemos ugdymo institucijų, tėvų ir bendruomenės pastangos susieti ugdymą ir darbą padedant individams įgyti ir panaudoti nuostatas, žinias ir gebėjimus, kad darbas būtų prasminga, produktyvi ir patenkinama teikianti kiekvieno individo gyvenimo dalis. Tai ugdytinio įgalinimas valdyti asmeninės ir profesinės karjeros pokyčius (Harris, 1999; Guichard, 2001; Kučinskienė, 2003, 2005; Pukelis, 2003; Garnienė, 2006). Plačiai ugdymas karjerai apibrėžiamas kaip kryptingas karjeros kompetencijų įgijimo ir plėtojimo procesas remiantis kuriamąja sąveika.

Karjeros kompetencijos – tai daugelis šiuolaikiniame darbo pasaulyje žmogui būtinų gebėjimų ir asmeninių savybių, kuriuos jis gali sėkmingai taikyti praktinėje veikloje (Stanišauskienė, 2005; Sokolova, Stanišauskienė, 2007). Karjeros kompetencijos – žinių, gebėjimų ir nuostatų visuma, kuria asmuo grindžia savęs ir karjeros galimybių pažinimą, planuoja karjerą, priima ir įgyvendina karjeros sprendimus juos derindamas su kitomis gyvenimo sritimis. Išskirtinos bendrosios karjeros kompetencijos, leidžiančios individui planuoti, kritiškai analizuoti ir vertinti savo karjerą, bei specialiosios karjeros kompetencijos (asmeninės, socialinės, mokymosi), teikiančios galių individui veikti ir tobulėti konkrečioje profesinės veiklos srityje. Individas traktuotinas kaip aktyvus orientavimo proceso dalyvis, o ne pasyvus paslaugos gavėjas, t. y. ugdymo karjerai paslaugos skirtos padėti žmonėms patiems kurti savo profesinę karjerą. Tinkamas, optimalus karjeros pasirinkimas turi didelę įtaką sėkmingai asmens socializaci-

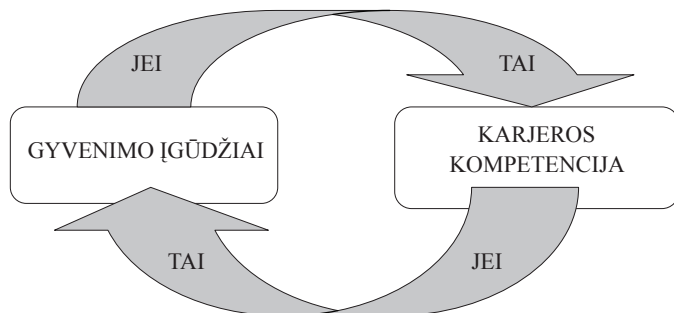
jai. Karjeros pasirinkimas traktuotinas kaip dvipusė aktyvios asmenybės ir besikeičiančios aplinkos sąveika. Žmogaus ir nuolat besikeičiančio veiklos pasaulio sąveika prasideda tada, kai jis pradeda atskirti konkrečias veiklos operacijas, suvokti jų prasmę ir bando jas atlikti. Šie iš pradžių dažniausiai atsitiktiniai kontaktai nuolat intensyvėja, igauna pastovesnes ir tvirtesnes pomėgių, polinkių charakteristikas, nulemiančias vėlesnio profesinės karjeros kelio pasirinkimą (Laužackas, 2005; Kučinskienė, 2003).

Nors profesinės karjeros pasirinkimas – vienas iš esmingiausių ir atsakingiausių jauno žmogaus žingsnių, tyrimai (Ramanauskaitė ir kt., 2004; Juraitė ir kt., 2003; Pukelis, Garnienė, 2003; Ramanauskaitė ir kt., 2004; Kalinauskaitė ir kt., 2005; Indrašienė ir kt., 2006; Garnienė, 2006) atskleidžia, kad baigiamųjų klasių mokiniai dažnai dar neapsisprendę dėl būsimos profesijos, nesiorientuoja profesijų ir profesinės veiklos specifikoje, o esminis profesinio apsisprendimo kriterijus yra profesinio rengimo institucijos ir / ar pačios profesijos prestižas visuomenėje. Mokinio apsisprendimą dėl profesinės karjeros ketinimų sunkina ugdymo karjerai, informavimo karjerai ir karjeros konsultavimo paslaugų mokykloje chaotiškumas ir stichiškumas. Karjeros kompetencijų ugdymas neįmanomas be daugelio institucijų – šeimos, bendrojo lavinimo mokyklų, profesinio mokymo įstaigų, profesinio mokymo centrų, įdarbinimo organizacijų bei įvairių įmonių ir įstaigų pagalbos.

Apibendrinant galima teigti, kad gyvenimo įgūdžių turėjimas susijęs su bendrųjų karjeros kompetencijų įgijimu ir jų raiška. Gyvenimo įgūdžių ugdymas neatsiejamas nuo bendrųjų karjeros kompetencijų įgijimo ir raiškos (1 pav.).

1 pav. *Individo karjeros sėkmę laiduojančių karjeros kompetencijų ir gyvenimo įgūdžių sąsaja (sudaryta autorių)*

2 pav. *Karjeros kompetencijų ir gyvenimo įgūdžių sąsaja (sudaryta autorių)*

Gyvenimo įgūdžiai suvokiami kaip pagrindiniai visavertės asmenybės vystymosi veiksniai, skatinantys pozityvią asmens integraciją visuomenėje, laiduojantys individo karjeros sėkmę. Gyvenimo įgūdžiai teikia galių asmeniui plėtoti karjeros kompetencijas, užtikrina sėkmingą individo perėjimą iš švietimo į darbo rinkos sistemą, pozityvią socializaciją. Tam tikri gyvenimo įgūdžiai nulemia karjeros kompetencijų įgijimą (2 pav.)

Remiantis teorinės literatūros analizės rezultatais galima teigti, kad ugdant to-

kius gyvenimo įgūdžius, kaip antai savęs pažinimas, objektyvus savo galimybių ir poreikių vertinimas, įsiklausymas į kitus, darbas grupėje, savarankiškas veiklos organizavimas, savarankiškas pokalbio su kitais užmezgimas ir vedimas, sprendimų priėmimas, kūrybiškumas, kritinis mąstymas, iniciatyvumas ir mokėjimas mokytis yra tiesiogiai ugdomos tokios bendrosios karjeros kompetencijos: objektyvus savęs suvokimas ir savęs pateikimas, savivaizdžio formavimasis, savo pomėgių ir interesų suvokimas, savo gyvenimo valdymo

reikšmės suvokimas (asmeninė karjeros kompetencija), tarpasmeniniai įgūdžiai, pagarba kitiems, jų atliekamai veiklai, darbo / veiklos disciplinos gebėjimų įgijimas, asmeninių sprendimų priėmimo proceso supratimas, žmonių orumo kaip vertybės supratimas, gebėjimas savarankiškai priimti sprendimus, atsakomybės už asmeninę karjerą, jos planavimą supratimas, kūrybinis, kritinis mąstymas, nepriklausomybės jausmas, iniciatyva imtis veiklos, priimti sprendimus (socialinė karjeros kompetencija) ir mokymosi mokytis gebėjimai, mokymosi ir profesinio kelio supratimas (edukacinė karjeros kompetencija).

Taigi gyvenimo įgūdžių ugdymas(is) yra glaudžiai susijęs su karjeros kompetencijomis. Gyvenimo įgūdžiai yra karjeros kompetencijų ugdymo(si) pagrindas.

Ugdymo karjerai ir gyvenimo įgūdžių ugdymo teisinės normatyvinės prielaidos

Ugdymo karjerai ir gyvenimo įgūdžių ugdymo teisinės normatyvinės prielaidos yra pateikiamos strateginiuose ES ir Lietuvos švietimo dokumentuose. ES strateginiuose dokumentuose pabrėžiama ugdymo karjerai, kaip pagalbos asmeniui pasirinkti profesiją, atitinkančią jo gebėjimus ir interesus, prieinamumo svarba, ugdymas karjerai įvardijamas kaip vienas iš esminių pagalbos elementų, siekiant didinti individo užimtumo galias, jo konkurencingumą darbo rinkoje. Švietimo ir darbo rinkos sąveikos, mokymosi visą gyvenimą prieinamumo didinimo požiūriu ugdymas karjerai apibrėžiamas kaip vienas iš svarbiausių elementų kuriant atvirą, patrauklią ir prieinamą mokymosi aplinką siekiant paremti mokymąsi įvairiame amžiuje ir įvairioje

aplinkoje, suteikti galią asmenims valdyti savo mokymąsi ir karjerą. Ugdymas karjerai įvardytinas kaip vienas iš veiksmų, skatinančių mokymąsi visą gyvenimą, užimtumą, darbo jėgos pritaikymą prie rinkos sąlygų, verslumą. Gyvenimo įgūdžiai aktualizuojami kaip pagrindiniai įgūdžiai, būtini asmeniui, dalyvaujant visuomeniniame gyvenime, ir valstybei, formuojant žinių visuomenę. Tokie įgūdžiai yra informacinių technologijų valdymas, užsienio kalbos, technologinė kultūra, verslumas ir gyvenimo įgūdžiai, tokie kaip antai pasitikėjimas savimi, atsakomybės prisiėmimas ir t. t. (Lisabonos deklaracija, 2000; Kopenhagos deklaracija, 2002; Švietimas ir mokymas, 2010).

Lietuvos valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatose (2003) pabrėžiama, kad, siekiant užtikrinti švietimo plėtotės veiksmingumą, mokyklos atveriamos darbo rinkai, išplėtojamos socialinės ir kultūrinės funkcijos, taip pat įdiegiama profesinio informavimo ir konsultavimo sistema. Ugdymas karjerai apibrėžiamas kaip veiksnys, kokybiškai keičiantis visų švietimo grandžių – bendrojo ugdymo, profesinio mokymo ir aukštojo mokslo bei darbo rinkos sąveiką. Mokymosi visą gyvenimą aspektu ugdymas karjerai ir gyvenimo įgūdžių ugdymas įvardijamas kaip vienas iš svarbiausių pagalbos elementų, užtikrinančių individo konkurencingumą nuolat besikeičiančioje darbo rinkoje (Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija, 2004; Nacionalinė Lisabonos strategijos įgyvendinimo programa, 2005). Lietuvos pažangos strategijos projekte „Lietuva 2030“ (2011) pažymima būtinybė ugdyti atsakingus, kūrybingus ir atvirus piliečius, kurie kurtų aplinką, sudarančią sąlygas skleisti pažangos vertybėms. Ug-

dymas karjerai įvardijamas kaip vienas iš švietimo pagalbos komponentų (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2011). Išskirtinis dėmesys gyvenimo įgūdžių ugdymui skiriamas Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose (2008), Vidurinio ugdymo bendrosiose programose (2011).

Teigtina, kad societariu lygmeniu yra sudarytos teisinės normatyvinės prielaidos nuosekliai ugdyti mokinių gyvenimo įgūdžius ir karjeros kompetencijas.

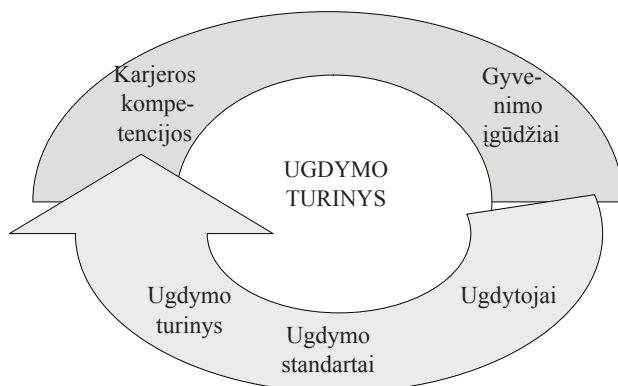
Ugdymas karjerai ir gyvenimo įgūdžių ugdymas bendrojo ugdymo požiūriu

Ugdymo karjerai ir gyvenimo įgūdžių ugdymo analizė *socialiniu edukaciniu* ir *instituciniu lygmenimis* leidžia identifikuoti jų sąsają ir vietą bendrojo lavinimo sistemos bei ugdymo kontekste. Bendrojo lavinimo mokykla yra pagrindinė švietimo sistemos grandis, kurioje mokiniai ne tik įgyja žinių, bet ir išmoksta kritiškai vertinti įvairius dalykus, prisitaikyti besikeičiančioje socialinėje aplinkoje ir ją keisti norima linkme, kultūringai ilsėtis, bendrauti su ki-

tais žmonėmis, visapusiškai tobulėti. Ypač svarbu, kad mokykla taptų ugdymo koordinatoriumi, padėtų mokiniams įgyti emocijų valdymo, teigiamo požiūrio į save, savo ir kitų veiklą, kitus žmonės ir įvykius, atsparumą neigiamiems išorės aplinkos poveikiams, suformuotą tvirtą neigiamą požiūrį į žalingus, sveikatai kenksmingus įpročius, ugdytų nepakantumą blogiui. Ugdymo procesas turi būti paremtas ne programa, o orientuojamas į numatomą rezultatą – ugdytinio kompetencijas.

Tiek karjeros kompetencijų, tiek gyvenimo įgūdžių ugdymas yra sudedamosios ugdymo turinio dalys, kurių įgyvendinimas priklauso nuo pačios ugdymo aplinkos, ugdymo standartų ir ugdytojų (3 pav.).

Ugdymo karjerai programos Lietuvoje pradėtos kurti nuo 1999 metų. Būtent tais metais Atviros Lietuvos fondo iniciatyva išleistos ugdymo karjerai programos pagrindinei ir vidurinei mokykloms. Jose mokytojai galėjo rasti pamokų pavyzdžių, kaip dirbti su mokiniu, siekiant ugdyti jo karjeros kompetencijas. Vėliau, tam tikrų projektų iniciatyva buvo kuriamos panašios programos, skirtos tikslinių grupių karjeros kompetencijoms ugdyti (pvz.,

3 pav. *Gyvenimo įgūdžių ir karjeros kompetencijos ugdymas* (sudaryta autoriu)

Kritinio mąstymo ugdymas sėkmingai ateities karjerai: specializuota karjeros ugdymo programa pagrindinei mokyklai, 2006). Integruotų karjeros ugdymo programų kūrimo įdirbis menkesnis. Vienintelis integruotos ugdymo karjerai programos kūrimo bandymas – įgyvendinant tarptautinį projektą parengta ir išleista „Kritinio mąstymo ugdymas sėkmingai ateities karjerai: integruota karjeros ugdymo programa bendrojo lavinimo mokyklai“, kurioje galima rasti karjeros kompetencijų integravimo į bendrojo lavinimo dalykus tarptautinių pavyzdžių. Pažymėtina, kad daugelio programų teminė struktūra yra labai panaši – nuo savęs pažinimo, savęs vertinimo iki veiklos pasaulio pažinimo ir sprendimo priėmimo. Reikia pabrėžti, kad didžioji programos dalis būtent ir skiriama bendrųjų karjeros kompetencijų ugdymui.

Gyvenimo įgūdžiai ugdomi ne tik įgyvendinant gyvenimo įgūdžių ugdymo programas, skirtas skirtingo amžiaus besimokantiems, prie gyvenimo įgūdžių ugdymo prisideda ir kitos Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos patvirtintos programos. Gyvenimo įgūdžių ugdymo programos skirstomos į: tarptautines programas, parengtas užsienio šalių ekspertų ir įgyvendinamas tarptautiniu lygiu („Zippo draugai“ (nuo 2000 m.); „Olweus“ programa (nuo 2008 m.); „Antrasis žingsnis“ (nuo 2004 m.); LIONS QUEST programa „Paauglystės kryžkelės“); nacionalines programas, parengtas Lietuvos ekspertų ir naudojamas Lietuvos švietimo sistemoje (Socialinių įgūdžių ugdymo programa pradinių klasių mokiniams (2001); Nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstaigų socialinės integracijos bei ugdymo programa (2001); „Mokykla be narkotikų“ (2002); „Kaip nuo narkomanijos apsaugoti

„Svajonių“ mokyklą“ (2002); Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa (2004); Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa (2006); „Įveikiame kartu“ (2006); „Tiltai“ (2008); Lietuvoje pritaikytos užsienio šalių programos.

Pažymėtina gyvenimo įgūdžių ir karjeros kompetencijų ugdymui skirtų programų gausa ir įvairovė. Analizuotų programų lyginamoji analizė leidžia identifikuoti pagrindinius jų panašumus. Išskirtini šie programų panašumai: teminis panašumas, orientacija į bendrųjų kompetencijų ugdymą, panašūs taikomi metodai. Pažymėtina, kad visos programos, susijusios su gyvenimo įgūdžių ugdymu, skatina geriau pažinti save, ugdytis bendravimo ir bendradarbiavimo, problemų sprendimo, sprendimų priėmimo, gyvenimo sunkumų įveikos įgūdžius, padeda suvokti rizikos situacijas, rasti racionalius kasdienių gyvenimo situacijų sprendimus. Vadinasi, visos gyvenimo įgūdžių ugdymo programos ugdo mokinių asmenines savybes ir socialinius gebėjimus, padedančius priimti racionalius sprendimus, kritiškai mąstyti, pozityviai bendrauti ir bendradarbiauti su aplinka. Esminis programų skirtumas – specifinės tam tikros srities programų temos ir vienos jų skirtos jaunesniems, kitos – vyresniems vaikams ugdyti gyvenimo įgūdžius, padedančius prisitaikyti visuomenėje ir elgtis pozityviai, veiksmingai susidoroti su kasdienio gyvenimo poreikiais ir problemomis bei išlaikyti psichinę sveikatą ir pasitikėjimą savo jėgomis, kai susiduriama su nuolat kintamo ir kupino iššūkių gyvenimo realijomis. Daugelio abiejų tipų programų struktūra gana panaši: pradedama nuo savęs pažinimo, savęs vertinimo ir einama link specifinių dalykų. Programos ugdo asmenines savybes ir

socialinius gebėjimus, padedančius priimti racionalius sprendimus, kritiškai mąstyti, pozityviai bendrauti ir bendradarbiauti su aplinka ir kt.

Taigi tiek gyvenimo įgūdžių, tiek karjeros kompetencijų ugdymo sąlygos yra sudarytos: parengti specialistai, vykdoma daug programų. Integruotos programos atnaujintame ugdymo turinyje apibrėžia naują į mokinių orientuotą ugdymo turinį, nesusietą su vienu ugdymo dalyku; aktualizuojamas individo socialinei integracijai ir karjerai būtinų kompetencijų ugdymas. Be bendrųjų programų, sukurta ir pritaikyta daug gyvenimo įgūdžių ugdymo ir ugdymo karjerai programų, skirtų tiek formaliam, tiek neformaliai ugdymui, kuriose aktualizuojamas individo socialinei integracijai ir karjerai būtinų kompetencijų ugdymas. Tačiau nepaisant ugdymo programų gausos, jų įgyvendinimo, išlieka tos pačios problemos: negebėjimas apsispręsti dėl karjeros pasirinkimų, motyvacijos stoka. Taigi kyla klausimas, ar programos orientuojamos į mokinių ugdymosi poreikių tenkinimą, „tarnauja“ mokiniui, ar mokiniai „tarnauja“ programoms.

Išvados

Gyvenimo įgūdžių ir karjeros kompetencijų ugdymą bendrojo lavinimo mokyklose lemia išorinės (societarinio ir socialinio edukacinio lygmens) ir vidinės (institucinio, interpersonalinio ir intrapersonalinio lygmens) prielaidos. Gyvenimo įgūdžiai – individo asmeninės ir socialinės kompetencijos raiška. Tai visavertės asmenybės pagrindiniai vystymosi veiksniai, skatinantys pozityvią asmens integraciją visuomenėje, laiduojantys jo karjeros sėkmę. Ugdymas karjerai – sistemingas ir kryptingas pro-

cesas, integralių individo žinių, mokėjimų, įgūdžių ir nuostatų apie save ir darbo pasaulį bei elgseną jame įgijimo sistema, kurios pagrindas – karjeros kompetencijų, leidžiančių nuolat projektuoti savo profesinę karjerą atsižvelgiant į darbo rinkos pokyčius, ugdymas. Išskirtinos bendrosios karjeros kompetencijos, teikiančios galių individui planuoti, kritiškai analizuoti ir vertinti savo karjerą, bei specialiosios karjeros kompetencijos (asmeninės, socialinės, mokymosi), padedančios individui veikti ir tobulėti konkrečioje profesinės veiklos srityje. Ugdymo karjerai tikslas – išmokyti valdyti asmeninę, akademinę ir profesinę karjerą.

Gyvenimo įgūdžių ir karjeros kompetencijų ugdymo svarba aktualizuojama tiek Europos, tiek nacionaliniuose strateginiuose švietimą reglamentuojančiuose dokumentuose. Išskirtinis dėmesys gyvenimo įgūdžiams ugdyti skiriamas atnaujinant ugdymo turinį. Ugdymas karjerai įvardijamas kaip vienas iš švietimo pagalbos komponentų. Lietuvoje sudarytos teisinės normatyvinės prielaidos gyvenimo įgūdžių ir karjeros kompetencijoms nuosekliai ugdyti, aktualizuojama jų svarba individui.

Karjeros kompetencijų ir gyvenimo įgūdžių ugdymas yra sudedamosios ugdymo turinio dalys, kurių įgyvendinimas priklauso nuo ugdymo aplinkos, ugdymo standartų, ugdytojų kompetencijų. Nors bendrojo lavinimo mokyklose yra sudarytos tiek gyvenimo įgūdžių, tiek karjeros kompetencijų ugdymo prielaidos: parengti specialistai, vykdoma daug programų, tačiau išlieka tos pačios problemos: nebama apsispręsti dėl karjeros pasirinkimo, motyvacijos stoka. Turimi gyvenimo įgūdžiai tiesiogiai susiję su karjeros kope-

tencijų įgijimu ir raiška, yra karjeros kompetencijų ugdymo(si) prielaida ir pagrindas. Gyvenimo įgūdžiai padeda asmeniui plėtoti karjeros kompetencijas, užtikrina

jo sėkmingą perėjimą iš švietimo į darbo rinkos sistemą, pozityvią socializaciją: gyvenimo įgūdžiai lemia tam tikrų karjeros kompetencijų įgijimą

LITERATŪRA

Argyle, M. (1996). *The Social Psychology of Leisure*. New York: Penguin Books.

Barason, J. (1981). *The Jaspinese challenge to US: Lexington books*.

Bitinas, B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija.

Buzaitytė-Kašalynienė J. (2007). *Vaikų socialinių įgūdžių vertinimo pirmo ir antro matavimų lyginamoji duomenų analizė*. Tyrimo ataskaita.

Duck, S. W. (1998). *Human Relationships*. 3rd edition. Newbury Park, CA: Sage.

Gailienė D., Bulotaitė L., Strulienė N. (1996). *Aš myliu kiekvieną vaiką. Apie vaikų psichologinio atsparumo ugdymą*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.

Gambrill, E. (1995). Behavioral Social Work: Past, Present, and Future. *Research on Social Work Practice*, 5, 460–484.

Garnienė D. (2006). Model of career education at general education school: parameters and realisation principles = Bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo karjerai modelis: parametrai ir realizavimo principai: summary of doctoral dissertation. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2006.

Girdzijauskienė S., Šimelionienė A. (1996). Socialinių įgūdžių lavinimas pradžios mokykloje, *Žvirblių takas*, Nr. 4, p. 2–27.

Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence*. New York [etc.]: Bantam books, xiv, 352 p.

Elliot, S. M. Gresham, F. M. (1987). Children social skills: Assessment and Classification practices. *Journal of Counseling and Development*, 66, 96–99.

Gudžinskienė V. (2011). Konstruktyvizmo ištaikos Lietuvoje ugdant socialinius įgūdžius. *Pedagogika: mokslo darbai*, t. 103, p. 38–44.

Guichard J. (2001). A century of Career Education: Review and Perspectives. *International Journal of Educational and Vocational Guidance*, No. 1, 155–176.

Harris S. (1999). *Careers Education. Contesting Policy and Practice*. London: Paul Chapman Publishing Ltd.

Indrašienė, V.; Rimkevičienė V.; Gaigalienė M.; Railienė A.; Grinytė L. (2006). *Mokinių profesinis informavimas, konsultavimas ir orientavimas mokykloje: tyrimo ataskaita*. Vilnius, 2006 [žiūrėta 2011-11-05]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/prof_inf_paskut_paskutiniausias.pdf>.

Juraitė, K.; Laužakas, R.; Pukelis, K. (2003). Moksleivių mobilumas: tolesnio mokymosi ketinimai ir jų ugdymo gairės. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, nr. 7, p. 62–71.

Kalinauskaitė, R.; Adaškevičienė V.; Tarnauskas K.; Žvirdauskas D. (2005). *Pasirinktų studijų ir mokykloje pasirinkto ugdymo turinio dermė: mokslinio tyrimo ataskaita*. Kaunas, 2005. 72 p. [žiūrėta 2012-01-05]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/Ugdymo_turinio_dermes_atask_doc>.

Kučinskiene R. (2003). Asmeninės karjeros valdymo gebėjimai ir jų ugdymo gairės. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, nr. 7, p. 72–82. Kaunas: VDU.

Kučinskiene, R. (2003). *Ugdymo karjerai metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

Laužackas, R. (2005). *Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

Lekavičienė, R. (2000). *Socialinės kompetencijos vertinimo metodologijos modifikavimas*. Daktaro disertacijos santrauka. Socialiniai mokslai, psichologija (06 S). Kaunas: VDU.

Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“. Projektas. [žiūrėta 2011-12-20]. Prieiga per internetą: <http://www.lietuva2030.lt/images/stories/projektas.pdf>.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2011. *Valstybės žinios*, 2011 m. kovo 31 d., nr. 38-1804.

McFall, R. (1982). A review and reformulation of the concepts of social skills. *Behavioral Assessment*, 4, 1–33.

Merrell, K. W. (2001). *Helping Students Overcome Depression and Anxiety: A practical guide*. New York: The Guilford Press.

Nacionalinė Lisabonos strategijos įgyvendinimo programa [patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. lapkričio 22 d. nutarimu Nr. 1270]. *Valstybės žinios*, 2005 m. lapkričio 26 d., nr. 139-5019.

Ogbu, J. U. (1981). Origins of human competence: A cultural ecological perspective. *Child Development*, 52, 413–429.

Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos (2008). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.

Profesinio orientavimo strategija [patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministrų 2003 m. lapkričio 19 d. įsakymu Nr. ISAK-1635 / A1-180]. *Valstybės žinios*, 2004 m. balandžio 17 d., nr. 56-1955.

Pukelis, K.; Garnienė, D. (2003). Moksleivių ugdymas karjerai: padėties analizė ir perspektyvos bendrojo lavinimo mokykloje. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, Nr. 7, p. 24–35.

Pukelis, K. (2003). Karjeros projektavimo gebėjimai žinių visuomenėje: nauji iššūkiai profesiniam konsultavimui ir karjeros planavimui. *Profesinis rengimas: tyrimai ir aktualijos*, nr. 6, p. 66–75.

Railienė, A.; Gudžinskienė, V. (2012). Development of social skills and career competences in child day-care centres : attitude of day-care centre specialistas. *Socialinis darbas : mokslo darbai = Social work : academic papers / Mykolo Romerio universitetas*. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, Nr. 11(1), p. 85–96.

Ramanauskaitė, A.; Laužackas, R.; Targamadzė, V.; Indrašienė, V.; Statauskienė, L.; Bukantaitė D. (2004). *14–19 metų paauglių, linkusių į praktinę veiklą, mokymosi krypties pasirinkimo galimybės: tyrimo ataskaita* [žiūrėta 2011-12-20]. Prieiga per internetą: <www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/Ataskaita_baig.doc>.

Vyšniauskytė-Rimkienė, J.; Kardelis, K. (2004). The efficiency of social skills training for pupils. *Education. Physical culture. Sports*, 3 (53), p. 83–88.

Vyšniauskytė-Rimkienė, J. (2007). Moksleivių socialinės kompetencijos ugdymo galimybės. Possibilities of social competence training in school children. *Pedagogika: mokslo darbai*, 86, 99–105.

Samašonok, K.; Žukauskienė, R. (2004). Globos namų auklėtinių ir vaikų, gyvenančių su abiem tėvais, mokyklinės adaptacijos ir kompetencijos ypatumai. *Socialinis darbas*, Nr. 3 (2), p. 119–129.

Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas : pradiniiu klasiu mokiniu igudziams ugdyti. (2009). 2-asis patais. leid. 161, [1] p.

Sokolova, A.; Stanišauskienė, V. (2007). Profesinio orientavimo sistemos Lietuvoje teorinės ir politinės prielaidos. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, nr. 13, p. 226–241.

Stanišauskienė, V. (2005). *The Model of Career Competence and its Expression in the Contemporary Labour World*. Learning and Development for innovation, networking and Cohesion, p. 89–105.

Svarbiausi Bolonijos proceso dokumentai. Bolonijos–Londono laikotarpis 1999–2007 m. (2008). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.

Švietimas ir mokymas 2010 [žiūrėta 2011-06-20]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:117:0001:0007:LT:PDF>.

Valstybės švietimo strategijos 2003–2012 m. nuostatos [patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. IX-1700]. *Valstybės žinios*, 2003 m. liepos 18 d., nr. 71-3216.

Vidurinio ugdymo bendrosios programos (2011). [žiūrėta 2011-12-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.pedagogika.lt/index.php?159258531>>.

Visą gyvenimą trunkančio profesinio orientavimo politikos ir sistemų tobulinimas: Europos rekomendacinės priemonės. Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras, 2005; Švietimo mainų paramos fondas, 2007.

THE INTERFACE BETWEEN LIFE SKILLS AND CAREER EDUCATION: THE ASPECT OF SECONDARY EDUCATION

Vida Gudžinskienė, Asta Railienė

S u m m a r y

One of the key objectives of the Lithuanian education system is to help the individuals and society to respond to the current major challenges and to fa-

cilitate the use of multiple opportunities. In a knowledge society, everybody should be equipped with the knowledge how to adapt to market changes and

choose a professional career matching individual and public needs. Educational institutions are implementing the programmes for the development of everyday life skills. The aim of these programmes is to help learners find their place in society, behave positively and manage everyday life needs and problems. Career competences are a system of knowledge, skills and attitudes which serve as the basis for the enhancement of self-cognition and career opportunities of an individual, including career development and career realisation (in coordination with other spheres of life). The development of career competences and life skills is not possible without the involvement of relevant institutions: family, general education schools, and non-formal education institutions.

The object of the study was the interface between

the development of life skills and career competences. The aim was to reveal this interface in the context of secondary education. The analysis of the interface between life skills and career education was based on the theoretical principles of investigating educational reality and the theory of education levels. The article summarizes that there are created legal presumptions for developing life skills and career competences in Lithuania. Life skills and career education are an integral part of the curriculum, which depend on the educational environment, educational standards, educators. The education of life skills directly interacts with the development of career competences: certain life skills lead to some career competences.

Key words: life skills, career competences, career education, secondary education

Įteikta 2012 05 05

Priimta 2012 07 07